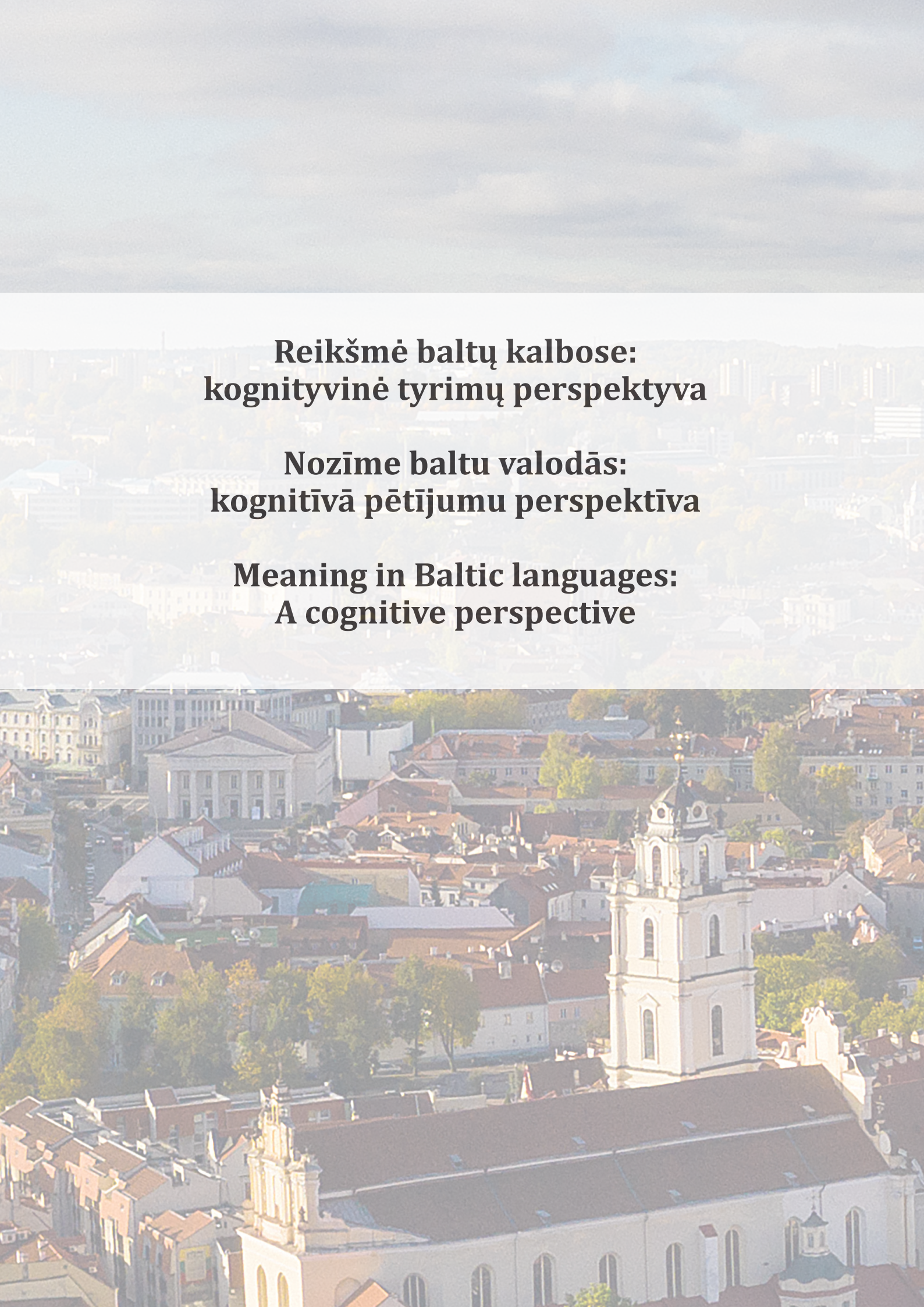

An aerial photograph of a city, likely Vilnius, Lithuania, showing a dense urban landscape with numerous buildings and a prominent white church tower with a dark roof and a small dome. The sky is overcast with grey clouds. The text is overlaid on the upper half of the image.

**Reikšmė baltų kalbose:
kognityvinė tyrimų perspektyva**

**Nozīme baltu valodās:
kognitīvā pētījumu perspektīva**

**Meaning in Baltic languages:
A cognitive perspective**

ANITA HELVIGA

RTU Liepājas akadēmija
anita.helviga@rtu.lv

DIĀNA LAIVENIECE

RTU Liepājas akadēmija
diana.laiveniece@rtu.lv

Stabilitātes un mainīguma aspekts retorisko figūru jēdzieniskajā izpratnē un lietojumā

Iecere aplūkot retoriskās figūras stabilitātes un mainīguma aspektā veidojusies uz valodas vērojumu pamata, kas rosina izvirzīt pētījuma jautājumu – kādas pārmaiņas latviešu valodas lietotāju uztverē ir notikušas termina “retoriskās figūras” jēdzieniskajā izpratnē un lietojuma jomās?

Mērķis – atklāt stabilos un mainīgos aspektus retorisko figūru jēdzieniskajā izpratnē un lietojumā, izmantojot terminoloģijas semasioloģisko un kognitīvās lingvistikas pieeju.

Tradicionālā izpratne par retoriskajām figūrām (retoriskais jautājums, retoriskais izsauciens, retoriskā uzruna) balstīta uz saikni ar jēdziena *retorika* izpratni kā daiļrunas mācība un zinātne par runas mākslu. Stilistikās figūras jēdziens tiek saistīts ar sintaktisku konstrukciju, tādējādi šo tēlainās izteiksmes līdzekli nošķirot no tropiem, kas balstīti uz vārda lietojumu pārnestajā nozīmē. Literatūrzinātnes un valodniecības pētījumos precīzāk nekā plašsaziņas līdzekļu un komunikācijas nozarē valda stilistisko figūru funkcionalitātes pieredze, piemēram, skaidrojot, ka retoriskais jautājums ir jautājums tikai pēc sintaktiskās modalitātes, bet pēc loģikas sprieduma tas ietver arī atbildi (lielākoties apgalvojumu vai noliegumu), par ko runātājs ir pārliecināts, līdz ar to atbilde uz retorisku jautājumu netiek gaidīta: jautājums “Kā tev nav kauna?” ietver runātāja apgalvojumu ‘tev vajadzētu nokaunēties, nožēlot’; jautājums “Vai/kā par to var nedomāt?” pauž noliegumu ‘par to nevar nedomāt’. Šāda atbilde, kas ietverta jau pašā jautājumā, pastiprina klausītāja/lasītāja uzmanību un vienlaikus ļauj uzzināt runātāja/rakstītāja viedokli.

Mainīguma aspekti parādās galvenokārt divos virzienos. Pirmkārt, atšķirīgi tiek interpretēti viens no pakārtotajiem terminiem – “retoriskais jautājums”, kurā līdzās sēmai ‘figūra izteiksmes paspilgtināšanai’ arvien spēcīgāk runātāju attieksmē izpaužas sēma ‘jautājums bez dziļāka seguma’, kas vedina domāt par mazsvarīgumu un tukšvārdību. Tas lielā mērā ir saistīts ar viena no termina komponentiem nozīmes paplašināšanos, varētu teikt – profilēšanos: jēdziena “retorisks” izpratnē arvien izteiktāk dominē atvasinātā nozīme ‘tāds, kas ir ārēji izskaistināts, bet mazsvarīgs, bez dziļāka seguma, bez pārdzīvojuma’. To apstiprina tādi piemēri kā *retoriska mīļāšanās, retoriski gājieni, retoriski argumenti, retoriska frāze, retoriskas klišējas, retoriskas nodevas, retorisks vingrinājums, retorisks treniņš, retoriski aicinājumi, retoriska histērija* (korpuss.lv). Otrkārt, ir paplašinājies vai pat deformējies termina “stilistiskās figūras” lietojums, ar to apzīmējot arī citus mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus, piemēram, tropus. Ir lasāmi pētījumi, kuros metafora tiek saukta par izplatītāko retorisko figūru plašsaziņas līdzekļos un reklāmas valodā. Tas saistāms gan ar kognitīvajā lingvistikā aplūkotajiem uztveres, pieredzes un informācijas apstrādes aspektiem, kas mūsdienu valodas lietotājam ir ļoti atkarīga no kontekstualitātes, gan ar valodas funkcionālo stilu pārklāšanos, kad pragmatisko apsvērumu dēļ netiek nošķirtas lietišķā, publicistikas un reklāmas stila pazīmes. Nav izslēdzama arī kādu sociālo un kultūrspecifisko faktoru ietekme, kas šādas pārmaiņas veicina valodas lietotāju apziņā.

Terminoloģijas semasioloģiskā metode ļauj virzīt pētījumu no vārda/termina uz tā apzīmējamo jēdzienu, tādējādi nostiprinot konkrēto terminu lietojumu un izpratni. Savukārt, skatot šo jautājumu onomasioloģiski, iespējams, būtu jānonāk pie kāda jauna termina, kurš nosauktu vārdā to, kas ir izveidojies kā atšķirīgs no iepriekš aplūkotā jēdziena.

Valodas materiālam izmantoti 21. gadsimta piemēri, bet terminu aplūkošanai veikts salīdzinājums no ilgāka perioda latviešu valodā, kā arī dažās kontaktvalodās.

DOMICELĖ JONAUSKAITĖ

Université de Lausanne
domicelle.jonauskaite@unil.ch

Lithuanian colour-emotion associations: A cross-cultural comparison with Latvia, Estonia, and other 34 nations

Red with anger or green with envy – such metaphors link colours and emotions. While colour metaphors vary across languages, previous studies in our and other labs showed many cross-cultural similarities in colour-emotion associations. Here, I will present data on colour-emotion associations from 8615 participants (2172 men) coming from 37 nations, including Lithuania ($n = 217$), Latvia ($n = 167$), and Estonia ($n = 286$). Lithuanians had many associations, the most frequent being *red-love*, *yellow-amusement*, *yellow-joy*, and *black-sadness* (*raudona-meilė*, *geltona-linksmumas*, *geltona-džiaugsmas*, *juoda-liūdesys*). While Lithuanians associated more emotions with colours than the other participants, the Lithuanian pattern of colour-emotion associations was highly similar to the global pattern of associations ($r = .92$). When compared to each other nation individually, colour-emotion association pattern similarities ranged between .65 and .89. Lithuanian associations were the most similar to those of Russian, Ukrainian, and Estonian participants (Latvian participants ranked 8th in similarity) and the least similar to those of Egyptian, Azerbaijani, and Nigerian participants. Crucially, colour-emotion association similarities could be predicted by linguistic distance, so that nations speaking languages linguistically closer to Lithuanian displayed more similar colour-emotion association patterns. Geographic distance was not a significant predictor. These results support universality of colour-emotion associations and point to small but meaningful cultural differences (e.g., *red* represented *love* more strongly than *anger* for Lithuanians but not globally). Future studies should look at the semantic colour meaning more broadly to test where colour-emotion associations originate from.

SAMANTA KIETYTĖ

Vilniaus universitetas
samanta.kietyte@flf.stud.vu.lt

Priešdėlis *per-*: reikšmės ir jų motyvacija

Šio pranešimo objektas yra lietuvių kalbos priešdėlio *per-* veiksmažodiniai vediniai. Tiriamasis priešdėlis yra prielinksninės kilmės, tai yra kilęs iš prielinksnio *per*, su kuriuo turi ir iš esmės tokią pačią prototipinę reikšmę – judėjimo į kitą objekto pusę jo viršumi. Jie neretai pasakymuose vartojami kartu (1). Darbo tikslas yra atlikti priešdėlio *per-* vedinių semantinę analizę ir pasiūlyti galimą jo reikšmių radialinį tinklą, kitaip tariant – nustatyti ryšius tarp jo reikšmių.

1) *Jis peršoko per tvorą.*

Darbo metodinis ir teorinis pagrindas yra kognityvinės lingvistikos prieiga. Prototipinė priešdėlių reikšmė visuomet yra erdvinė ir gali būti aprašoma per vaizdines schemas (Johnson 1987), nustatant, kas priešdėliniu veiksmažodžiu nusakomoje situacijoje yra trajektorius, riboženklis ir koks yra santykis tarp jų. Laikomasi nuostatos, kad kalbinių vienetų reikšmės yra ne arbitralios, bet susijusios semantinės motyvacijos ryšiais (Langacker 1986, Panther 2013). Pagal tokią nuostatą viena kalbinių vienetų reikšmė yra laikoma pagrindine, prototipine, o kitos yra kilusios (nebūtinai tiesiogiai) iš jos (Lakoff 1987), pavyzdžiui, *per-* atveju iš prototipinės reikšmės VIRŠUMI yra kilusi reikšmė VIETOS KAITA (2).

2) *Prašau persiūsti vadovo laišką man.*

Kai kurie semantiniai ryšiai paaiškinami per konceptualiųjų metaforų ir metonimijų teoriją (Lakoff, Johnson 1980). Tokiu ryšiu su prototipine reikšme susijus, pavyzdžiui, reikšmė PRANAŠUMAS (3). Tokiu atveju priešdėlinis veiksmažodis nusako įvairiai suprantamo nugalėjimo, buvimo pranašesniu situacijas. Prototipinėje reikšmėje trajektorius juda aukščiau nei riboženklis, o pranašumas metaforiškai yra suvokiamas kaip buvimas aukščiau.

3) *Sūnus peraugo tėvą.*

Medžiaga tyrimui buvo surinkta iš 2014 m. gramatiškai anotuoto, iš 63 645 700 žodžių susidedančio tekstyno „Lithuanian Web (LithuanianWaC v2)“. Atlikus rankinę rezultatų atranką, liko 475 tiriamieji vediniai. Atlikta jų semantinė analizė ir išskirtos 11 reikšmių. Erdvinės reikšmės išskirtos nustatant, kas vaizdinėje schemoje yra trajektorius, kas – riboženklis, ir koks yra santykis tarp jų. Kitos reikšmės siejamos su erdvinėmis per semantinės motyvacijos ryšius, taip pat išskiriant, kokie elementai atitinka trajektorių ir riboženklį. Analizė parodė, kad griežtų ribų tarp reikšmių nėra, jos veikiau sudaro kontinuumą ir jų pačių vidinė struktūra turi centrą ir periferiją, t. y. vieni vediniai yra prototipiškesni tam tikros reikšmės atstovai nei kiti.

Literatūra

- Johnson, M., 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Johnson, M., 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R.W. 1986. An Introduction to Cognitive Grammar. *Cognitive Science* 10, 1–40.
- Panther, K.-U., 2013. Motivation in language. In: *Cognition and Motivation: Forging an Interdisciplinary Perspective*. Sud. S. Kreidler. Cambridge: Cambridge University Press, p. 407–432.

REGINA KVAŠYTĖ

VU Šiaulių akademija
regina.kvasyte@sa.vu.lt

Sākotnējo nozīmi zaudējušī latviešu radniecības leksika lietuviešu tulkojumos

Daiļliteratūra un tās tulkojumi ir pateicīgs materiāls kulturoloģiskiem un lingvistiskiem pētījumiem. No valodas viedokļa interesanta ir dažādu semantisko grupu leksika. Radniecības leksika tradicionāli nosauc attiecsmes starp cilvēkiem, kuriem ir kopējs priekštecis vai kuru sakars ir radies laulībā, taču latviešu valodā tā tiek lietota gan lai nosauktu īpašu ieražu kolektīvu locekļus un mitoloģiskas būtnes, gan nosauktu vai uzrunātu svešus, parasti vecāka gadagājuma cilvēkus.

Pētījuma **mērķis** – sastatīt latviešu (avotvalodas) un lietuviešu (mērķvalodas) radniecības leksikas, kas zaudējuši sākotnējo nozīmi, lietojumu. Par **avotiem** izmantoti tautasdziesmu atdzejojumi un prozas tulkojumi.

Radniecības vārdi *tēvs, māte, bērni* tiek lietoti „īpašu ieražu kolektīvu locekļu apzīmēšanai, kā *Jāņa tēvs, Jāņa māte, Jāņu bērni*” (Ozols 1993, 61). Latviešu–lietuviešu vārdnīcās vārda *Jāņi* šķirklī visas minētās vārdkopas skaidrotas aprakstoši: *Jāņu māte* ‘šeimininkē, vaišinanti jonininkus’ [saimniece, kas cienā jāņubērnus (līgotājus)]; *Jāņu tēvs* ‘šeimininkas, vaišinantis jonininkus’ [saimnieks, kas cienā jāņubērnus (līgotājus)]; *Jāņu bērni* ‘jonininkai (*joninių vaikštynių dalyviai*)’ [jāņubērni (līgotāji) (*Jāņu svētku dalībnieki*)] (LLKŽ 1977, 287; LLKŽ 2003, 306). Leksika, kas nosauc dalībniekus atkarībā no to lomas svētku gaitā, ir pārstāvēta tautasdziesmās. Vārdkopa *Jāņa tēvs* (vai *Jāņatēvs*) lietuviešu valodā atdzejota *Janio tėvas* (citi radniecības vārda varianti nav konstatēti, var atšķirties tikai īpašvārda forma), toties savienojuma *Jāņa māte* pamatkomponents tiek atveidots gan ar *motė*, kas ir visām indoeiropiešu valodām kopīgs vārds (Sabaliauskas 1990, 20–21; Karulis 1992, 1, 571–572), gan skarbākai izteiksmei raksturīgo vārdu *močia* (Lyberis 2002, 264). Savukārt vārdkopa *Jāņu bērni* atdzejota ar *jonininkai*. Šo svētku dalībnieku nosaukumi konstatēti arī prozā – Annas Sakses pasakā „Naktsvijole” (liet. *Raganiuke*), Dainas Avotiņas romānā „Vīramāte” (liet. *Anyta*), taču tulkojumi šajos avotos atšķiras – pasakā vienā gadījumā pēc izrunas atveidots latviskais nosaukums, pievienojot lietuviešu valodas personu nosaukumiem raksturīgu izskaņu (*lyguotojai*), otrajā – tulkotas tā sastāvdaļas (*jonvaikiai*), bet romānā lietota atbilsme *jonininkai*, kā to piedāvā vārdnīcas. Prozā pagaidām nav konstatēti vārdkopu *Jāņu māte* un *Jāņu tēvs* lietojumgadījumi.

Dažādi mitoloģisko būtnu nosaukumi – *Jūras / Vēja / Zemes / Vēļu māte* – sastopami galvenokārt tautasdziesmās, kur tie atdzejoti attiecīgi *Jūrų / Vėjų / Žemės / Vėlių motė* (nelielas atšķirības vērojamas atkarīgā komponenta skaitļa formā) (sal. *motės* kā šķirkljavārds „Mitoloģijas enciklopēdijas” tulkojumā no latviešu valodas (ME 1999, 2, 207)). Taču latviešu prozas tulkojumos lietuviešu valodā lietots arvārdu *motė* saistīts, bet tikai tai vienai raksturīgais vārds *motina*, piemēram, Regīnas Ezeras „Mežābelē” (liet. *Laukinė obelis*) *Laimės māte* (121) – *Laimės motina* (106), Māras Zālītes „Paradīzes putni” (liet. *Rojaus paukščiai*) *Jūras māte* (160) – *Jūros motina* (192).

Radniecības nozīmi zaudējušie vārdi var paust pieklājīgu un cieņpilnu attieksmi pret parasti vecāka gadagājuma un /vai svešiem cilvēkiem. Lai atveidotu šādas vārdkopas ar komponentu *māte*, R. Ezeras romānu tulkojumos lietuviešu valodā pie uzvārda pievienota izskaņa *-iene* vai tas aizstāts ar īpašības vārdu *senoji* ‘vecā’, savukārt vārds *tēvs* tulkots ar *dėdė* ‘tēvocis’. Reizēm sastopami citi varianti, piemēram, M. Zālītes romāna „Pieci pirksti” (liet. *Penki pirštai*) tulkojumā lietots sarunvalodai raksturīgais barbarisms *gaspadinė* kā vārda *šeimininkē* sinonīms, jo latviešu valodā jūtamas asociācijas ar mājvārdu.

Latviešu valodas radniecības leksika, kas ir zaudējuši sākotnējo nozīmi un tiek lietota vārdkopās, daiļliteratūras tulkojumos ļauj tulkotājiem brīvi rīkoties, taču prasa precīzu jēdzienu izpratni un radošumu, atveidojot to lietuviešu valodā.

Literatūra

- Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. 2 sēj. Rīga: Avots, 1992.
- Lyberis A. *Sinonimu žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002.
- LLKŽ 1977 – Balkevičius J., Kabelka J. *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1977.
- LLKŽ 2003 – *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*. Sud. ir ats. red. Alvydas Butkus. Kaunas: Aesti, 2003.
- ME – *Mitologijos enciklopedija*. T. 2. Vilnius: Vaga, 1999.
- Ozols A. *Latviešu tautasdziesmu valoda*. 2. labots izd. Rīga: Zvaigzne, 1993.
- Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas, 1990.

JŪRATĖ LUBIENĖ

Klaipėdos universitetas
jurate.lf@gmail.com

DALIA PAKALNIŠKIENĖ

Klaipėdos universitetas
dalia.pakalniskiene@gmail.com**Kūno dalių konceptualiųjų požymių reprezentacija
leksikos sistemoje**

Pranešimas skirtas kūno dalių konceptualiųjų požymių ir jų lingvistinės reprezentacijos problematikai. Norint suprasti, kaip paprastojo kalbos vartotojo sąmonėje interpretuojama žmogaus kūno sandara, kaip suvokiamos atskiros kūno dalys, tiriama natūraliausia iš visų kalbos atmainų – tarminė kalba, konkrečiai – šiaurės žemaičių patarmėje funkcionuojantys kūno dalių pavadinimai (resp. somatonimai).

Tyrimas remiamas *dviejų lygmenų semantikos* (ang. *Two-level Semantics*) metodologine nuostata apie glaudžią sąsają tarp dviejų kalbos vienetų turinio reprezentacijos lygmenų – *semantinės formos* (ang. *Semantic Form*) ir *konceptualiosios struktūros* (ang. *Conceptual Structure*) (Lang, Maienborn 2019). Tokia nuostata leidžia nebrėžti griežtos ribos tarp struktūrinės ir kognityvinės leksemų analizės – ji derinama kaip du tyrimo etapai: vienas skirtas konkrečiajam, kalbos turinio, kitas – apibendrinimų, kognityviojo turinio, lygmeniui (plg. Žabotynskaja 2008). Lietuvių kalbotyros teoriniuose ir analitiniuose darbuose, tiriančiuose skirtingų teminių sričių konceptus, vaizdinius, taip pat neretai pabrėžiama struktūrinio ir kognityvinio požiūrio metodų dermė (Jakaitienė 1988, 57–58; 2009, 45; Gudavičius 2009, 49–66; 2011, 117; Liutkevičienė 2016, 1–18; Gaidienė, Liutkevičienė 2017, 1–47; Vaičiulytė-Semėnienė 2020, 343; Papaurėlytė-Klovienė 2023, 209 ir kt.). Tradiciniai struktūriniai metodai leidžia itin detalai ir patikimai ištirti įvairias kalbines koncepto raiškos priemones, o kognityviniai – koncepto turinio ypatybes.

Pirmasis šiaurės žemaičių patarmės somatonimų tyrimo etapas aprėpia kompleksinę sinchroninę semasiologinę ir onomasiologinę somatonimų analizę, paremtą įvairiais struktūrinės leksinės semantikos metodais. Antrajame tyrimo etape, apimančiame konceptualiąją analizę, interpretaciją ir modeliavimą, nuosekliai iš *apačios*, vadinamuoju *laiptų* principu, sisteminami pirmojo etapo rezultatai. Taip nustatomi konkrečios kūno dalies konceptualieji požymiai, reprezentuojami leksikos sistema.

Pranešime supažindinama su RANKOS ir KOJOS kognityviaisiais, aksiologiniais ir vizualiųjų asociacijų požymiais, išryškinamos jų lingvistinės raiškos ypatybės šiaurės žemaičių patarmės leksikos sistemoje.

Literatūra

- Gudavičius, Aloyzas. *Etnolingvistika (Tauta kalboje)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.
- Gudavičius, Aloyzas. Reikšmė, sąvoka, konceptas ir prasmė. *Res Humanitariae* 10 (2011): 108–119.
- Jakaitienė, Evalda. *Leksinė semantika*. Vilnius: Mokslo, 1988.
- Jakaitienė, Evalda. *Leksikologija*. Studijų knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
- Liutkevičienė, Danutė. Antraštinio žodžių reikšmių pateikimas Bendrinės lietuvių kalbos žodyne. *Bendrinė kalba* 89 (2016): 1–18.
- Gaidienė, Anželika, Danutė Liutkevičienė. Reikšmių apibrėžimo ypatumai Bendrinės lietuvių kalbos žodyne: augalai ir gyvūnai. *Bendrinė kalba* 90 (2017): 1–47.
- Lang, Ewald, Claudia Maienborn. Two-level Semantics: Semantic Form and Conceptual Structure. Maienborn, Claudia, Klaus von Heusinger, Paul Portner (Eds). *Semantics – Theories*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2019, 114–153.
- Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. Draugas ir priešas kaip pasaulio kategorizacijos atskaitos taškai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Acta Linguistica Lithuanica* 88 (2023): 206–225.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. DRAUGO konceptas publicistikoje. *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje 1. Teorinės prielaidos ir interpretacijos*. Rutkovska, Kristina, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska (red.). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2020. 337–365.
- Žabotinskaja, Svitlana A. Principy lingvokognitivnogo analiza i fenomen polisemiji. *Problemy zagal'nogo, german'skogo ta slovianskogo movoznavstva* 70 (2008): 357–368.

SILVIJA PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
silvijapapaurėlyte@gmail.com

Žodžio *miškas* asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje

Reikšmę vertinant iš kognityvinei lingvistikai artimo žiūros taško ji laikoma subjektyvaus pobūdžio mentaliniu dariniu (apie tai plačiau žr. Gudavičius 2011, 111), kuris, nors ir turi visiems suprantamą bendrąją dalį, bet kiekvieno šnekos akto metu gali būti aktualizuojamas vis kitaip – tai priklauso tiek nuo adresanto, tiek nuo adresato sąmonės turinio, kurį formuoja žmogaus patirtis.

Bendroji reikšmės dalis taip pat yra priklauso nuo patirties – tik labiau ne konkretaus individo, bet visos tautos. Vienas iš informacijos apie konkretaus žodžio bendrąją reikšmės dalį, t. y. ir apie su ta kalba kalbančios tautos sąmonėje esančio koncepto turinį, šaltinių yra žodinės asociacijos.

Asociacija yra ryšys tarp objektų ir reiškinių, kurį įmanomą daro žmogaus gebėjimas ne tik suvokti tikrovę čia ir dabar, bet ir suvokiant pasitelkti jau turimas žinias. Psicholingvistai teigia, kad vienai kultūrai atstovaujančių žmonių patirtis iš dalies sutampa (Frumkina 2001, 189). Žodinėse asociacijose užfiksuota bendroji patirties dalis vadinama tipiškėmis asociacijomis.

Šiame pranešime pristatomo tyrimo tikslas – aprašyti tik lietuvių kalbai būdingai leksikai priklausančio (Sabaliauskas, 1990, 202) žodžio *miškas* asociacijų lauką ir atskleisti bendrąją šio žodžio reikšmės dalį, t. y. aprašyti dalį su lietuvių kalbos pasaulėvaizdžiu siejamo koncepto *miškas* turinio.

Lietuvių kalbotyroje ši tema nagrinėta pasitelkus tiek diachroninį, tiek sinchroninį požiūrį į kalbą. Bronius Maskuliūnas yra analizavęs daiktavardžio *medis* vartoseną XVI–XVII a. lietuvių raštuose. Kalbininkas daro išvadą, kad medžio įvaizdis yra pasitelkiamas apibendrintiems socialiniams, kultūriniais, religiniams simboliams, ypatybėms ir bruožams, būdingiems žmogui, reikšti (Maskuliūnas 2011, 394–404). Jolantos Vaskelienės tyrimo objektas – Mariaus Katiliškio novelė „Miškai“. Iš novelės išrinkusi 80 teksto fragmentų, kuriuose vartojami daiktavardžio *medis* semantiniam laukui priklausančios leksikos vienetai, Vaskelienė empirinę medžiagą analizuoja lokacijos, teksto siejimo aspektais, aptaria stiliaus figūras (Vaskelienė 2011, 456–471). Autorė daro išvadą, kad miškas šioje novelėje yra ne tik įvykių fonas, bet ir savarankiškas veikėjas. Yra aprašytas žodžio *medis* asociacijų laukas (Papaurėlytė-Kloviene 2011, 405–416). Padaryta išvada, kad kalbos vartotojų sąmonėje *medis* susijęs su materialia nauda, bet jis taip pat simbolizuoja jėgą, gyvybę, laiko tėkmę, suvokiamas kaip esantis panašus į žmogų.

Rengiant straipsnyje pristatomą tyrimą pasitelkti 2010–2020 metais atlikto laisvųjų asociacijų eksperimento, į kurį buvo įtraukta beveik 600 Šiaulių ir Vilniaus studentų, rezultatai. Studentams buvo pateiktas 100 stimulų sąrašas, vienas iš stimulų – žodis *miškas*. Eksperimento dalyviai gavo instrukciją: ilgai negalvoti, šalia kiekvieno žodžio parašyti pirmą tuo metu į galvą atėjusį žodį, žodžių junginį arba sakinį. Buvo pasakyta, kad visi atsakymai yra geri. Apibendrinus eksperimento rezultatus, aprašytas žodžio *miškas* asociacijų laukas.

Jeigu į asociacijų lauką žiūrima tik iš kalbotyros pozicijų, jame galima konstatuoti kalbos sistemiškumo apraiškų, t. y. žodžio stimulo sinonimų, antonimų ar homonimų (plačiau žr. Papaurėlytė-Kloviene 2012, 103–109; 2014, 351–362), buvimą. Kalbą suvokiant kaip tikrovės atspindį ir interpretaciją, pagrįsta teigti, kad iš dalies kalbos sistemiškumas motyvuotas nekalbinės tikrovės – taip aktualizuojami ryšiai tarp daiktų ir reiškinių. Siekiant išsamesnio aprašymo tikslinga į asociacijų lauką žiūrėti kaip į visumą, kurioje fiksuojamos to nekalbinės tikrovės fragmento charakteristikos.

Tyrimą pristatančiame pranešime apibūdinamos dažniausios žodžio *miškas* asociacijos, su šiuo žodžiu siejami precedentiniai tekstai ir apibendrinama bendroji žodžio *miškas* reikšmės dalis.

Literatūra

- Frumkina 2001 – Фрумкина 2001 Ревека Фрумкина, *Психолингвистика: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений*, Москва: Издательский центр «Академия».
- Gudavičius 2011 – Aloyzas Gudavičius, Reikšmė – sąvoka – konceptas ir prasmė, *Res Humanitariae*, 10, 108–119.
- Maskuliūnas 2011 – Bronius Maskuliūnas, Daiktavardžio *medis* vartojimas senuosiuose lietuvių rašto paminkluose, *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis*, 19, 394–404.
- Papaurėlytė-Klovienė 2011 – Silvija Papaurėlytė-Klovienė, Žodžio *medis* asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje, *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis*, 19, 405–416.
- Papaurėlytė-Klovienė 2012 – Silvija Papaurėlytė-Klovienė, Žodžio *žodis* asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje, *Žmogus ir žodis*, 14, 103–109.
- Papaurėlytė-Klovienė 2014 – Silvija Papaurėlytė-Klovienė, Žodžio *kaimas* asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje, *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis*, 19, 351–362.
- Sabaliauskas 1990 – Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas.
- Vaskelienė 2011 – Jolanta Vaskelienė, Medis ir miškas Mariaus Katiliškio novelėje „Miškai“, *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis*, 19, 456–471.

SVETLANA POLKOVNIKOVA

Daugavpils Universitāte
svetlana.polkovnikova@du.lv

Vērtējuma kategorijas verbalizācija zinātniskajā diskursā

Latviešu zinātnes valodas pētniecības aizsākumi meklējami 20. gadsimta 60.–70. gados, savukārt kopš 21. gadsimta sākuma šādi pētījumi tiek veikti samērā regulāri. Latviešu zinātnes valodas izpētes virzieni ir ļoti daudzveidīgi, piemēram, konkrētu tekstu veidu analīze, latviešu zinātnes valodas attīstības vēsture, akadēmiskās rakstīšanas apguve u. c. Tomēr, kā atzīst Agnese Dubova, latviešu zinātnes pētniecība joprojām raksturojama tikai kā fragmentāra, sporādiska, bez mērķtiecīga sistēmiskuma, jo pētījumi aplūko vien atsevišķus zinātnes valodas aspektus (Dubova, 2021, 9).

Zinātniskās rakstīšanas mērķis ir komunikācija, tas nozīmē – loģiski, saprotami, koncentrēti, bet vienlaikus pietiekami izvērsti iepazīstināt mērķauditoriju ar veiktā pētījuma norisi un iegūtajiem rezultātiem. Inta Rozenvalde un Kristīne Mārtinsone pauž viedokli, ka visai bieži priekšstats par zinātnisko rakstīšanu tiek vienkāršots, saistot to tikai ar rakstīšanu zinātniskā stilā jeb zinātnes valodā. Taču zinātniskā rakstīšana ir ļoti sarežģīta intelektuālās darbības joma, kurā pētnieks pilnveidojas visu savu rakstītāja mūžu (Rozenvalde, Mārtinsone, 2018, 20). Pēc Anitas Piperes domām, zinātniskā karjera parasti sakas ar promocijas darba izstrādes procesu, kura gaitā uzsāktais pētījumu “maratons” turpinās visas zinātnieka karjeras laikā (Pipere, 2018, 103).

Saskaņā ar zinātnisko tekstu klasifikāciju promocijas darbi ierindojami primāro tekstu tipā, un zinātnes valodā tiem ir nozīmīga loma, savukārt izstrādāts un aizstāvēts promocijas darbs ir apliecinājums pētnieka statusam zinātnē. Diemžēl Latvijā daudzi zinātnisko tekstu veidi joprojām detalizēti nav tikuši analizēti, tas arī motivējis pievērsties promocijas darbiem dažādās zinātnes nozarēs un sīkāk aplūkot, kādus valodiskos līdzekļus promocijas darbu autori lieto savos tekstos, lai panāktu vērtējuma iespaidu. Pētījuma empīrisko bāzi veido promocijas darbi, kas pieejami Latvijas Universitātes vietnē <https://luis.lu.lv/pls/pub/wct.doktd?l=1>.

Jāpiebilst, ka teorētiskajā literatūrā vēl diskutējams ir jautājums par to, kā zinātniskajā tekstā var izpausties autora individualitāte. No vienas puses, zinātniskā teksta pamatpazīmes – stereotipiskums un šabloniskums – balsta tā bezpersoniskumu un individuālo iezīmju nivelēšanos, no otras puses, jebkurā tekstā, kuru veidojis cilvēks, vienmēr būs vērojama subjektivitātes izpausme. Laura Treimane, atsaucoties uz Ilzi Lokmani, raksta, ka jebkuram tekstam piemīt noteikta subjektivizācijas pakāpe – tas ietver tiešas vai netiešas norādes uz izteikuma autora lomu situācijā, subjektīvo pieredzi, tā redzējumu, vērtējumu, viedokli attiecībā uz vēstījuma saturu, savukārt subjektīvās nozīmes izteikšanas līdzekļi ir atšķirīgi un meklējami dažādos valodas līmeņos (Treimane, 2014, 26). Tādējādi arī zinātniskā teksta autora individualitāte atklājas tieši domas verbālajā iemiesojumā un īstenojas vērtējošu, emocionāli marķētu un ekspresīvu valodas līdzekļu lietojumā.

Ekscerpētie piemēri ļauj secināt, kādā kontekstā autors pauž savu vērtējumu, kurus valodiskos līdzekļus lieto, lai panāktu atbilstīgu pragmatisku iespaidu. Turklāt veiktā analīze liecina arī par promocijas darba tekstveides likumībām, autora rakstības stilu un valodiskās izteiksmes īpatnībām, piemēram, neitrālas izteiksmes dominēšanu vai lietoto vērtējošu valodas līdzekļu īpatsvaru. Apkopotais lingvistiskais materiāls rāda, ka promocijas darbos vērtējumu kā funkcionāli stilistisko kategoriju galvenokārt verbalizē vērtējošā leksika, kas funkcionē kā spēcīgs subjektīvās modalitātes izteiksmes līdzeklis un asociatīvi saistās ar tādām zinātniskā teksta pazīmēm kā objektivitāte, precizitāte, skaidrība u. c. Kontekstā vērtējošā leksika uz stilistiski neitrālo līdzekļu fona ne tikai veic raksturojošu funkciju, bet arī veido īpašu zinātniskā teksta tonalitāti, padarot to gan intelektuāli, gan emocionāli iespaidīgāku.

Literatūra

- Dubova, A. Ievads. In Zinātnes valoda: stils, teksts, konteksts. Atbildīgā redaktore Agnese Dubova. Rīga: Zinātne, 2021.
- Pipere, A. Citi zinātnisko publikāciju veidi. In *Zinātniskā rakstīšana un pētījumu rezultātu izplatīšana*. Kristīnes Mārtinsones un Anitas Piperes zinātniskajā redakcijā. Rīga: RSU, 2018.
- Rozenvalde, I., Mārtinsone, K. Zinātniskās rakstīšanas būtība un mērķi, tās kompleksais raksturs. In *Zinātniskā rakstīšana un pētījumu rezultātu izplatīšana*. Kristīnes Mārtinsones un Anitas Piperes zinātniskajā redakcijā. Rīga: RSU, 2018.
- Treimane, L. *Valodas reģistrs parlamentā: sistēmiski funkcionālais skatījums*. Promocijas darbs filoloģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Latvijas Universitāte. Rīga, 2014.

IEVA STASIŪNAITĖ

Vilniaus universitetas
 ieva.stasiunaite@flf.vu.lt

On the meaning of some prepositions in Lithuanian and English

Motivated polysemy has been extensively examined in studies on prepositions (Tabakowska 2010; Shakhova & Tyler 2010; Šeškauskienė & Žilinskaitė-Šinkūnienė 2015; Stasiūnaitė 2018, etc.), representing just one strand of inquiry within the broader discourse on spatial grammar in cognitive linguistics, which aligns with and expands upon the work of Lakoff (1987), Langacker (2009) and Talmy (2000). However, the Lithuanian *po* still relies on intuitive explication rather than corpus-based evidence, reflecting the traditional line of investigation (Ambrazas 2005; Šukys & Pupkis 2009). In contrast, the English *under*, its primary translation equivalent, is researched more in a cognitive vein (Coventry et al. 2001; Šeškauskienė 2001; Tyler & Evans 2003, etc.). However, no cross-linguistic cognitive study has offered a systematic comparison of these prepositions.

Thus, the present paper aims to: (1) establish the senses of *po* and *under*, (2) analyze their interrelations and (3) compare the established semantic networks. To achieve these objectives, 1000 concordance lines from the Corpus of Contemporary Lithuanian Language (CCLL) and 1000 from the British National Corpus (BNC) are examined, with the fiction section selected to capture a broad range of senses. The Principled Polysemy Model (Tyler & Evans 2003) is employed to distinguish between the senses and their contextual variants. It also suggests prompts for primary sense identification, such predominance in the network, earlier attested meaning, etc. Contextual clues associated with a stable frequency of occurrence play a significant role as well.

The findings reveal that the primary sense based on a proto-spatial scene of the Figure (F) positioned beneath the Ground (G) acts as a direct and/or indirect derivational basis for a variety of senses of *po* and *under*. Some of them are concrete – differentiated by the types of F and G and their geometric and/or functional relationships, while others emerge through conceptual metaphors as an insightful model for semantic extension, involving increased abstraction or shifts in salience within the spatial scene. A contrastive analysis shows that *po* predominantly extends into non-physical space, while *under* tends to develop senses grounded in physical contexts. The prepositions also differ in terms of the number of senses and their positioning in their networks: *under* maintains a single, unified network centered around its primary sense, while *po* has two networks. Such discrepancies may be shaped by the neighboring/contrasting categories and/or typological factors.

References

- Ambrazas, V. (ed.). 2005. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* [Grammar of the Contemporary Lithuanian Language]. 4th edition. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- BNC - British National Corpus (from Oxford University Press). 2004-. Available at: <https://www.english-corpora.org/bnc/>
- CCLL — Corpus of the Contemporary Lithuanian Language. 1992-. Available at: http://donelaitis.vdu.lt/main_en.php?id=4&nr=1_1
- Coventry, K. R. & M. Prat-Sala, L. Richards. 2001. The Interplay between Geometry and Function in the Comprehension of *over*, *under*, *above*, and *below*. *Journal of Memory and Language* 44: 376-398.
- Lakoff, G. 1987. *Women, fire, and dangerous things*. Chicago-London: the University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. 2009. *Investigations in cognitive grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Shakhova, D. & A. Tyler. 2010. Taking the Principled Polysemy Model of Spatial Particles beyond English: The Case of the Russian *za*, in V. Evans & P. Chilton (eds.) *Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions*. London, Oakville: Equinox. 267–291.
- Stasiūnaitė, I. 2018. On the Motivated Polysemy of the Lithuanian *žemiau* 'below'. *Studies about Languages* 32: 5-19.
- Šeškauskienė, I. 2001. Cross-linguistic Variation of Space Conceptualization. *Translation and meaning* 5: 85-95.
- Šeškauskienė, I. & E. Žilinskaitė-Šinkūnienė. 2015. On the Polysemy of the Lithuanian *už*: A Cognitive Perspective, in Šķilters, J. & A. D. Spear (eds). *The Baltic International Yearbook of*

- Cognition, Logic and Communication. Perspectives on Spatial Cognition* 10:1-38.
- Šukys, J. & A. Pupkis (eds). 2009. *Kalbos patarimai. Sintaksė: prielinksnių ir polinksnių vartojimas* [Advice on the Usage of Language. Syntax: The Usage of Prepositions and Postpositions]. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Tabakowska, E. 2010. The Story of za: In Defense of the Radial Category. *Studies in Polish Linguistics* 5: 65-77.
- Talmy, L. 2000. *Towards cognitive semantics*, vol.1, 2. Cambridge, MA: MIT Press.
- Tyler, A & V. Evans. 2003. *The Semantics of English Prepositions*. Cambridge University Press.

INESA ŠEŠKAUSKIENĖ

Vilniaus universitetas
inesa.seskauskiene@flf.vu.lt

Prepositional polysemy revisited. The English *against* vs the Lithuanian *prieš*

Prepositional and, in broader terms, spatial polysemy, has been of interest among cognitively-oriented researchers for decades and resulted in numerous interesting studies, e.g. Navarro Ferrando 2006; Tyler & Evans 2003; Evans & Chilton 2010, among others. Prepositions, notoriously problematic words in any language, become more problematic when studied in a cross-linguistic perspective, even when the languages studied are as close as Lithuanian and Latvian (Žilinskaitė-Šinkūnienė & Šeškauskiene 2021). From the learner's point of view, they pose their own problems, depending on the language of the student (Lindstromberg 2001; Šeškauskiene & Juknevičienė 2020). The cognitive-linguistic framework seems to be instrumental dealing with a number of problems in this area: 1) seeing multiple senses of prepositions as related rather than a set of idiosyncratic meanings; 2) developing a set of notions relevant in interpreting the meaning of spatial prepositions, such as Figure, Ground, geometry, function, and force dynamics (Lakoff 1987; Talmy 2000). The latter is key to the study of the preposition *against*, based on the notion of opposition, and demonstrated by some scholars (Zwaarts 2010; Noreika 2015).

This paper focuses on the polysemy of the English preposition *against* and its major counterpart *prieš* in Lithuanian. In addition to a revised semantic network of *against* (Noreika 2015), an attempt is made to produce a network of senses of the Lithuanian *prieš* taking into account the spatial scene, types and roles played by Figure and Ground, their (possible) interaction, the role of the viewer/ focaliser, the mechanism(s) of metaphor and metonymy, more physical and more abstract senses. Based on previous research claiming that metaphorical senses tend to retain elements of the prepositions' physical senses (Jamrozik & Gentner 2011), this paper argues that metaphorical senses emerge on the basis of reconceptualised spatial scene. The mechanism is demonstrated on the senses in English and Lithuanian trying to account for the (non-)equivalence of the senses of the selected prepositions.

The study is based on a parallel English-Lithuanian corpus (ParC) and data found in English and Lithuanian dictionaries. The research relies on the methodological principles and notions employed in cognitive linguistics such as force dynamics (Talmy 2000), the radial approach to polysemy (Lakoff 2007) and attention phenomena (Talmy 2007).

It is proposed that *against* could be split into 7 senses, including spatial, protection, sensory, comparison, communicative and some other senses. *Prieš* is claimed to have 6 senses, including spatial opposition, temporal sequence, communicative and some others. Each sense has its own contextual indicators. Of 7 English senses, only one can be claimed to have full conceptual equivalence with the Lithuanian *prieš*. Three overlap partially, and three are rendered by other means due to differing conceptual content.

References

- Evans, V. & P. Chilton (eds) (2010). *Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions*. Equinox Publishing Ltd.
- Jamrozik, A. & D. Gentner (2011). Prepositions *in* and *on* retain aspects of spatial meaning in abstract contexts. In L. Carlson, Ch. Hoelscher, & Th. F. Shipley (eds) *Expanding the Space of Cognitive Science. Proceedings of the 33rd Annual Meeting of the Cognitive Science Society*. Cognitive Science Society. Pp. 1589–1594. <http://csjarchive.cogsci.rpi.edu/Proceedings/2011/papers/0358/index.html>
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things*. The University of Chicago Press.
- Lindstromberg, S. (2001). Prepositions in UK monolingual learners' dictionaries: problems and possible solutions, *Applied Linguistics* 22 (1), 79–103.
- Navarro Ferrando, I. (2006). On the meaning of three English

- prepositions. In I. Navarro i Ferrando & N. A. Crespo (eds) *In-Roads of Language. Essays in English Studies*. Universitat Jaume I. Pp. 167–180.
- Noreika, M. (2015). *Space Conceptualization in English: On the polysemy of the preposition against*. Unpublished BA thesis. Vilnius University.
- ParC—Parallel Corpus compiled by the Centre of Computational Linguistics at Vytautas Magnus University. <https://sitti.vdu.lt/lygiagretus-tekstynas/> Accessed March 2024.
- Šeškauskienė, I. & R. Juknevičienė (2020). Prepositions in L2 written English, or why *on* poses more difficulties than *in*. *Nordic Journal of English Studies* 19 (1), 65–96.
- Talmy, L. (2000). How language structures space. In L. Talmy. *Towards Cognitive Semantics*. Vol. 1, pp. 177–254.
- Talmy, L. (2007). Attention Phenomena. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (eds) *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press. Pp. 264–293.
- Tyler, A. & V. Evans (2003). *The Semantics of English Prepositions*. Cambridge University Press.
- Žilinskaitė-Šinkūnienė, E. & I. Šeškauskienė (2021). When the search domain is back region in Baltic: The Latvian *aiz* as compared to the Lithuanian *už*. In: P. Arkadiev, J. Pakerys, I. Šeškauskienė, V. Žeimantienė (eds). *Studies in Baltic and other Languages. A Festschrift for Axel Holvoet on the Occasion of his 65th Birthday* (Vilnius University Open Series Vol. 16). Vilnius University Press. Pp. 433–466. <https://doi.org/10.15388/SBOL.2021.24>
- Zwarts, J. (2010). Forceful prepositions. In V. Evans & P. Chilton (Eds.) *Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions*. Equinox Publishing Ltd. Pp. 193–213.

JURGIS ŠKILTERS

Latvijas Universitāte
 jurgis.skilters@lu.lv

LĪGA ZARIŅA

Latvijas Universitāte
 liga.zarina@lu.lv

SOLVITA UMBRAŠKO

Latvijas Universitāte
 solvita.umbrasko@lu.lv

Haptic and visual space in Latvian: Differences, discrepancies, and shared principles

Spatial perception and its encoding in natural languages is usually examined according to the visual perceptual domain. An underdeveloped field is haptic modality and its spatial representation and linguistic encoding. In this work, we are experimentally testing haptic and visual modalities, their interactions and discrepancies in respect to Latvian. We apply a well-established framework presupposing that once an object (Figure / Central object (F)) is located or searched for, a reference object (Ground, G) is involved to establish the exact place of F (Talmy, 1975). Further, once the perceived space is represented linguistically, (a) fine-grained and metric relations are transformed into categorical ones, (b) frames of reference are selected, and (c) spatial description is ordered in a coherent serial way (Newcombe & Huttenlocher, 2000). In our study, we used a production task in two sets of experiments with 14 equivalent visual (n=104) and tactile (n=36) stimuli. Each stimulus contained two circles that were located in different topological (according to RCC combinations; Randell et al., 1992) and geometrical (orientation, distance, axial information) configurations. Participants had to answer the question where is the marked circle in respect to the other circle. The open nominal answers were manually categorized and coded. Our results show that spatial relations are encoded and linguistically represented categorically instead of encoding fine-grained details both in visual and haptic modality. Although similar descriptions are used, there are significant differences regarding frequencies. Particularly interesting finding is the representation of proximity in spatial language of haptics which is almost entirely lacking in vision. Also, the expression of vertical axial spatial relations is different depending on visual or haptic modality. According to our results, topological and geometric features in vision and haptics are represented in Latvian differently showing a different semantic prominence in case of different relations, varying accuracy, use of topological descriptors. Consequences for formal models representing natural languages and cross-linguistic analysis will be discussed.

References

- Newcombe, N. S. & Huttenlocher, J. (2000). *Making space: The development of spatial representation and reasoning*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Randell, D.A.; Cui, Z; Cohn, A.G. (1992). "A spatial logic based on regions and connection". *3rd Int. Conf. on Knowledge Representation and Reasoning*. Morgan Kaufmann. pp. 165–176.
- Talmy, L. (1975). Figure and ground in complex sentences. In *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, Vol. 1, pp. 419–430

This research has been funded by the European Regional Development Fund (ERDF) for Post-doc projects grant agreement No 1.1.1.2/VIAA/3/19/506.

LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
loreta.semeniene@lki.lt

Violetinė spalva dabartinėje lietuvių kalboje

Šio pranešimo objektas – violetinė spalva dabartinėje lietuvių kalboje. Tyrimo tikslas – pagal daiktavardžiais pasakomus daiktus, kurie kalbos vartotojo suvokiami kaip violetiniai, išsiaiškinti būdvardžio violetinis semantiką dabartinėje lietuvių kalboje ir jos pagrindu „pamatyti“ violetinę spalvą. Keliami uždaviniai: trumpai aptarti leksemos *violetinis* apibrėžtis žodynuose ir spalvų pavadinimų tyrimuose; atsižvelgiant į tai bei remiantis Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (DLKT) medžiaga, apibrėžti violetinę spalvą. Skirtingi šios spalvos pavadinimai aptariami sintaksiniu-semantiniu aspektu. Tiriamoji medžiaga – 1000 pavyzdžių iš Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre sudaryto DLKT.

ANITA ZDANOVIČA

Latvijas Universitāte
anita.zdanovica@gmail.com

JURĢIS ŠKILTERS

Latvijas Universitāte
jurgis.skilters@lu.lv

BAIBA TRINĪTE

RTU Liepājas akadēmija
baiba.trinite@rtu.lv

Recognition accuracy of Latvian affective speech prosody units in different cultures

It is generally acknowledged that both universal and culturally specific factors contribute to emotional expression and perception. However, the precise extent of their influence continues to be debated (Lindquist et al., 2022). Research on affective prosody recognition has revealed both universal patterns and cultural variations in how emotional vocal cues are interpreted (see reviews by Laukka & Elfenbein, 2021; Scherer et al., 2011). However, much of this research has concentrated on major world languages, predominantly English, along with Chinese, Japanese, and German. Recently, researchers have also begun to explore smaller and less commonly studied languages, including Finnish (Waaramaa, 2015; Waaramaa & Leisiö, 2013) and Estonian (Altrov, 2013; Altrov & Pajupuu, 2015).

To the best of our knowledge, no research has examined the recognition of Latvian or Lithuanian affective vocalizations in cross-cultural contexts. This represents a significant gap in our understanding of how affective prosody is perceived in Baltic languages. The current study aims to address this gap by investigating how words, syllables, and phonemes spoken in Latvian in angry, happy or neutral prosody are recognized by Latvian, Lithuanian, Dutch and Spanish native speakers. The stimuli vary in cultural specificity: while single words in Latvian are language-bound, phonemes (e.g., the vowel *a*) are nearly universal across languages.

We hypothesize that recognition accuracy for each emotion category will be higher among culturally and linguistically similar participants (Latvian and Lithuanian) compared to those from more distant groups (Belgian and Spanish), particularly for words and syllables. At the phoneme level, no significant in-group advantage is expected due to their relatively universal nature. Recognition accuracy is also anticipated to improve with increasing length of the linguistic unit, reflecting the influence of shared cultural and linguistic elements on emotional perception.

Preliminary findings indicate that longer speech segments (i.e., syllables and words) significantly improved emotion recognition accuracy compared to isolated vowels. On average, Latvian native speakers demonstrated approximately 15% higher accuracy than participants from other language backgrounds. Interestingly, Lithuanian speakers, despite sharing a Baltic linguistic heritage with Latvian, did not perform better than Dutch speakers.

These results underscore the influence of both linguistic unit length and native language on affective prosody recognition, with Latvian speakers showing a consistent native-language advantage, even in minimal vocal stimuli.

References

- Altrov, R. (2013). Aspects Of Cultural Communication In Recognizing Emotions. *Trames. Journal of the Humanities and Social Sciences*, 17(2), 159. <https://doi.org/10.3176/tr.2013.2.04>.
- Altrov, R., & Pajupuu, H. (2015). The influence of language and culture on the understanding of vocal emotions. *Eesti Ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, 6(3), 11–48. <https://doi.org/10.12697/jeful.2015.6.3.01>.
- Laukka, P., & Elfenbein, H. A. (2021). Cross-Cultural Emotion Recognition and In-Group Advantage in Vocal Expression: A Meta-Analysis. *Emotion Review*, 13(1), 3–11. <https://doi.org/10.1177/1754073919897295>.
- Lindquist, K. A., Jackson, J. C., Leshin, J., Satpute, A. B., & Gendron, M. (2022). The cultural evolution of emotion. *Nature Reviews Psychology*, 1(11), 669–681. <https://doi.org/10.1038/s44159-022-00105-4>.
- Scherer, K. R., Clark-Polner, E., & Mortillaro, M. (2011). In the eye of the beholder? Universality and cultural specificity in the expression and perception of emotion. *International Journal of Psychology*, 46(6), 401–435. <https://doi.org/10.1080/00207594.2011.626049>.
- Waaramaa, T. (2015). Perception of emotional nonsense sentences in China, Egypt, Estonia, Finland, Russia, Sweden, and the USA. *Logopedics Phoniatrics Vocology*, 40(3), 129–135. <https://doi.org/10.3109/14015439.2014.915982>.
- Waaramaa, T., & Leisiö, T. (2013). Perception of emotionally loaded vocal expressions and its connection to responses to music. A cross-cultural investigation: Estonia, Finland, Sweden, Russia, and the USA. *Frontiers in Psychology*, 4. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00344>.

EGLĒ ŽILINSKAITE-ŠINKŪNIENĒ

Vilniaus universitetas
egle.zilinskaite@flf.vu.lt

Motivation of prepositional polysemy: The case of Latvian *PRET*

According to the traditional view, prepositions are words that show syntactic relations between other words and have no lexical meaning. Cognitive linguistics, however, does not oppose lexis and grammar claiming that all grammatical elements are meaningful. Thus, it regards prepositions (and other so-called small words) as highly polysemous grammatical elements.

In cognitive linguistics, prepositions primarily denote relation between the two constituents of a spatial scene: Figure and Ground (Talmy, 1972), e.g., the cup (the Figure) is on the table (the Ground). The relation between Figure and Ground may not only be spatial – it is often more abstract, e.g. temporal, causal, social, emotional, etc. It is claimed that more abstract senses usually retain some aspects of the physical senses (Jamrozik and Gentner, 2011), but the overall semantic network of the meanings of a preposition is often determined not only by geometric factors, but also by functional or force-dynamic features (Talmy, 2000). Thus, the motivation of the senses may vary from preposition to preposition.

Latvian *pret* is a perfect example of a highly polysemous preposition which senses form a motivated radial network. In spatial domain, *pret* conveys the meanings of anterior or location in the front region, face-to-face orientation and direction. Three more physical senses (namely, support, opposition, resistance) are explained by Talmy's theory of force dynamics, in which Figure and Ground have opposing forces: the source of the primary force is called the Agonist, and the source of the opposing force is called the Antagonist (Talmy 2000). In terms of force dynamics, the Latvian preposition *pret* is semantically close to the French *contre* (Borillo, 2007), the Dutch *tegen* (Beliën, 2002), the Norwegian *mot* (Kristoffersen, 2001) and the English *against* (Zwarts, 2010). Finally, the rest of senses of *pret* are abstract (time, attitude and emotion, comparison, exchange, perceptual background) and they are based on various aspect of its physical senses.

The present paper aims to reveal the extensive polysemy of preposition *pret* and to analyze the motivational links between the senses in a radial network. It also seeks to highlight the main differences between Latvian *pret* and its Lithuanian counterpart *prieš*. The data for the analysis of the preposition *pret* is collected from The Balanced Corpus of Modern Latvian (LVK2018).

References

- Beliën, M. (2002). Force dynamics in static prepositions. Dutch aan, op, tegen. In: Cuyckens, H., Radden, G. (eds.), *Perspectives on prepositions*. Niemeyer, Tübingen, 195–209.
- Borillo, A. (2007). On the spatial meaning of *contre* in French. The role of entities and force dynamics. In: Aurnague, M., Hickmann, M., Vieu, L. (eds.), *The Categorization of Spatial Entities in Language and Cognition*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 53–69.
- Jamrozik A., Gentner D. (2015). Well-Hidden Regularities: Abstract Uses of *in* and *on* Retain an Aspect of Their Spatial Meaning. *Cognitive science* 39, 1881–1911.
- Kristoffersen, K. E. (2001). Semantic Structure of the Norwegian Preposition *mot*. *Nordic Journal of Linguistics* 24(1), 3–27. doi:10.1080/0332586011874.
- LVK2018 – The Balanced Corpus of Modern Latvian, available at <http://www.korpuss.lv/id/LVK2018>.
- Talmy, L. (1972). Semantic structures in English and Atsugewi, University of California at Berkeley. 38.
- Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics*. Vol. 1. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Zwarts, J. (2010). Forceful prepositions. In Evans, V., Chilton, P. (eds.), *Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions*. Equinox Publishing Ltd., London, 193–213.